लिं॰
पु॰ ५
७

(1)

स्यां नेव तत्रास्ते दग्धम्भूतं चराचरं नष्टं तदा सलिलेऽस्मिन् ब्रह्मा च स्वपितीश्वरः अंभस्यावाङ्मनो त्वां तां समादाय सनातनः पूर्ववत् स्थापयामास तत्र पीठं पृथ्वीं प्रणम्य स्थितः नदीनद समुद्रांश्च पूर्ववच्चाकरोत्प्रभुः कृत्वा च संमग्नानेन निम्नोन्नतविवर्जिता धरायां सोऽचिनोत्सर्वान् गिरीन्दग्धान्पुराग्निना भूराद्यांश्चतुरो लोकान् कल्पयामास पूर्ववत् सृष्टिं च पूर्ववच्चक्रे तदा स्रष्टुं मनो निर्ममे इति श्रीलिंगे महापुराणे चतुर्थोऽध्यायः ४ सूत उवाच यदा सृष्टिमतीचक्रे मोहस्यासीन्महात्मनः विद्यास्तु बुद्धिपूर्वं तु ब्रह्मणोऽव्यक्तजन्मनः तमो मोहो महामोहस्तामिस्रश्चांधसंज्ञकः अविद्या पंचपर्वैषा प्रादुर्भूता स्वयंभुवः अविद्यया वृते शैलः सर्गो मुख्य इति स्मृतः असाधक इति ज्ञात्वा तमोगुणाश्रितः अन्यं समस्य तमोन्ये वै नृणां स्रोतोऽभवाः स्मृताः त्रिधा कं तो मुने स्तस्य प्रायश्चैवं प्रवर्तत ऊर्ध्वस्रोतः परस्तस्य सात्विकः स सर्ग स्मृतः अर्वाक्स्रोतोऽनुग्रहस्तु तथा भूतादिकः परः ब्रह्मणो महतस्त्वाद्यो द्वितीयो भौतिकस्तथा सर्गस्तृतीयश्चैन्द्रियकस्तथा वै मुख्य उच्यते तिर्यक्स्रोताश्च पंचमो वै षष्ठो वै देवतः स्मृतः सप्तमो मानुषो विप्रास्त्वष्टमोऽनुग्रहः स्मृतः नवमश्चैव कौमारः प्राकृता वैकृतास्त्विमे पुरस्तादसृजद्देवः सनंदं सनकं तथा सनातनं मुनिश्रेष्ठाः नैष्कर्म्येण गताः परं मरीचिमत्र्यंगिरसं पुलस्त्यं पुलहं क्रतुं दक्षमत्रिं वसिष्ठं च सोऽसृजद्योगविद्यया नवैते ब्रह्मणः पुत्रा ब्रह्मज्ञा ब्राह्मणोत्तमाः ब्र

एवं यदि पिस्थापनमेव हि लिंगानां चैव भेदं तु कृतं तेन वसुखादि मृदादिरत्नपर्यंतैर्दिव्यैः
कृत्वा शिवालयं यत्फलं लभते मर्त्यस्तत्फलं वक्तुमर्हसि सूत उवाच यस्तु भक्तोपि मृदादि
पिलोके स्मिन् मन्दारस्तादिभिः कार्यते तान प्रकाशेन च नगरे हेतुलिंगं तथापि भक्त्या परमे
श्वरस्य कृत्वा तु शिलोघ्रपिष्टलोकं यथा तिदिवं हि विमानमव्ययं स्वरैरुपयोज्य च वाहितस्य
वाल्यान्मुलोष्टेन शिवं हि कृत्वा मृत्पिंडमायां स्थिरादिदेवं गृहं च ताट्विधम स्पर्शभोः संपदा
रुद्रत्वमवाप्नुयात्स तस्मात्सर्वप्रयत्नेन धर्मकामार्थमुक्तमं केसरं तगरं वापि द्राविडं वा ततः प
रं कृत्वा रुद्रगृहं भक्त्या शिवलोके महीयते कैलासाख्यं तु यः कुर्यात् गृहं हि परमेष्ठिनः कैला
सशिखराकारे विमाने मोदते सदा (मंदरं वा प्रकुर्वीत शिवाय परमेष्ठिनः कैलासशिखराका
रे विमाने मोदते सदा) कैलासाख्यं तु यः कुर्यात् गृहं हि परमेष्ठिनः मंदरं वा प्रकुर्वीत शिवाय शि
वपूर्वकं भक्त्या विज्ञानुसारेण ... मंदराद्रिप्रतीकाशे विमाने सर्वतो नु दे
वगणसंकीर्णे नंदते नवदुर्लभे गत्वा शिवपुरं दिव्यं भुक्त्वा भोगान्यथेप्सितान् ज्ञानयोगं स
मासाद्य गणपत्यमवाप्नुयात् यः कुर्यान्मेरुनामानं गृहं देवस्य शूलिनः स यत्फलमवाप्नोति
न तत्सर्वैर्महामखैः सर्वयज्ञतपोदानतीर्थवेदेषु यत्फलं तत्फलं सकलं लब्ध्वा शिववन्मो
दते चिरं निषधं नाम यः कुर्यात्प्रासादं भक्तितः सुधीः शिवलोकमनुप्राप्य शिववन्मोदते चिरं

हीयते ॥ तिसृभिश्चाग्निकुंभस्य एवं हि तत्स्वरूपमापदं ॥ वामेन तु शिवनिजस्य कामेनालिंगपत्राद्विजा शै
लाग्रे चोपरि स्थाप्य किं किशिला तत्पवगं ॥ संमेहम्ता यकं पार्श्वेषु तोजलिपुटं सदा ॥ तत्पंकलता
यथान्यासं शिवतायुज्यमाप्नुयात् ॥ यः कुर्यात् देवदेवेशं निशुंतानकमीश्वरं ॥ यजुर्वाणस्तुमा
पुत्रं सोमं सोमार्द्धभूषणं ॥ ईशं तत्संस्थितं देवं चतुराननसारथिं ॥ नदाकारो यथा सोपि गा
ला शिवपुरं स्थितो क्रीडते नात्र संदेहो हि मीयश्च शंकरः ॥ तत्र भुक्त्वा महाभोगान्यावदिच्छा
द्विजोत्तमाः ॥ ज्ञानं विवाति तं दृश्यान्तैव संविमुच्यते ॥ गंगाथवं स्नात्वा सीनं चंद्रशेखरमेव च
डमयासहितं चैव सोमो स्मगाविकाविन ॥ विनायकं तथा स्कंधं ज्येष्ठां डंगी स्वशोभनां मा
लकं च तथा सोमं कौबेरीं च महेश्वरीं ॥ कौमारीं वैष्णवीं देवीं वाराहीं वरदां तथा ॥ इंद्राणीं चैव चा
मुंडां वीरभद्रं समन्वितं ॥ विघ्नेशेन च यः कुर्यात् शिवलोकं सायुज्यमाप्नुयात् ॥ लिंगमूर्तिं महा
ज्वालामालासंवृतमव्ययं ॥ लिंगस्य मध्ये तु कृत्वा चंद्रशेखरकं तनुं ॥ योगिना कुर्यात्तथा लिं
गं ब्रह्माणं सिंहरूपिणं ॥ विष्णुं वराहरूपेण लिंगस्याधस्तथो मुखं ॥ ब्रह्माणं दक्षिणे तस्य का
तांजलिपुटं तथा वामे विष्णुं महाबाहुं कृतांजलिपुटे स्थितं ॥ मध्ये लिंगं महालिंगं महांभ
सि संस्थितं ॥ कृत्वा भक्त्या प्रतिष्ठाप्य शिवसायुज्यमाप्नुयात् ॥ कृत्वा भक्त्या यथान्यायं शिवलोके म
हीयते ॥ इत्यादि महापुराणे लैंगे महेंन्द्रप्रतिष्ठाविधौ पंचसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७५ ॥ लिंगप्रतिष्ठा॰

२ लिं॰
ग॰पु॰
१३८

अर्द्धनारीश्वरं देवं चतुर्भुजमनुत्तमं वरदाभयहस्तं च शूलपद्मधरं प्रभुं स्त्रीपुंभावेन संस्थानं
सर्वाभरणभूषितं कृत्वा भक्त्या प्रतिष्ठाप्य शिवलोकं स गच्छति तत्र भुक्त्वा महाभोगानणिमा
दिगुणैर्युतः आचंद्रतारकं ज्ञानयोगं लब्ध्वा विमुच्यते यः कुर्याद्देवदेवेशं सर्वज्ञं च कुली
श्वरं कृत्वा शिष्यैस्तु वृतं भिक्षां व्याख्यानोद्यतपाणिनं कृत्वा भक्त्या प्रतिष्ठाप्य शिवलोकं स गच्छति
तत्र भुक्त्वा महाविपुलान् भोगान्युगशतं ततः भुक्त्वा तु विपुलान्भोगान्पुनर्युगसहस्रशः ज्ञा
नयोगं समासाद्य तत्रैव विमुच्यते सर्वदेवप्रणीतं च शरीरं सकमलेक्षितैः विराजिता
न्मुद्रस्य चित्राभस्मानुलेपिनः त्रिपुंड्रधारिणो क्तं या शिरोमालाधरस्य च ब्रह्मणः केशजं
चैकमुपवीतं च बिभ्रतः बिभ्रतो वामहस्तेन कपालं ब्रह्मणो वरं विष्णोः कलेवरं चैव बिभ्र
तः परमात्मनः कृत्वा भक्त्या प्रतिष्ठाप्य शिवसायुज्यमाप्नुयात् कालकूटं करालं च विधाया
सीनमासने कृत्वा भक्त्या प्रतिष्ठाप्य मुच्यते भवबंधनात् ओं नमो नीलकंठाय इति शणाद
शाक्षरं मंत्रमेनं सकृज्ज्ञात्वा पातकैः संप्रमुच्यते मंत्रेणानेन गंधाद्यैर्भक्त्या विनाशु सारतः
संपूज्य देवदेवेशं शिवलोके महीयते जालंधरांतकं देवं सुदर्शनधरं प्रभुं कृत्वा भक्त्या प्र
तिष्ठाप्य द्विधाभूतं जलंधरं प्रयाति शिवसायुज्यं नात्र कार्या विचारणा सुदर्शनप्रदं देवं सा
क्षात्सर्वांकलक्षणं अर्च्यमानेन देवेन वर्चितं नेत्रपूजया कृत्वा भक्त्या प्रतिष्ठाप्य विष्णुलोके म

षसंयुतैः अप्सरोगणसंकीर्णैर्दिव्यैर्यानवरैर्लभेः । नूनं तं देवदेवेशं शैलजासहितं प्रभुं सह
स्रवाहुं सर्वज्ञं चनवीक्ष्य मयापिवा भृंगारैर्भूतसंघैश्च संवृतं परमेश्वरं ब्रह्मेन्द्रविष्णुसोमाद्यैः
कृतांजलिपुटैर्गणैः । नृत्यद्भिः रम्भरैः स्तवैः सर्वतः सर्वशोभितैः । गत्वा शिवपुरं दिव्यगण
पत्समवाप्नुयात् नूनं तं देवदेवेशं शैलजासहितं प्रभुं सहस्रवाहुं सर्वज्ञं चनवीक्ष्य मयापि
वा भृंगारैर्भूतसंघैश्च संवृतं परमेश्वरं शैलजासहितं साक्षाद्वृषभध्वजमीश्वरं ब्रह्मेन्द्रवि
ष्णुसोमाद्यैः कृतांजलिपुटैर्गणैः मातृभिर्मुनिभिश्चैव संवृतं परमेश्वरं कृत्वा भक्त्या प्रतिष्ठा
प्यपत्फलं लभतेदात्महं सर्वयज्ञतपोदानतीर्थवेदेषु यत्फलं तत्फलं शतजपालब्धाततो
याति शिवं पदं तत्र भुक्त्वा महाभोगान्यावदाभूतसंप्लवं स्वस्थानेः पुनःशान्तमानवं पद
माप्नुयात् इमं द्वादशकं चैव सोऽत्र सिद्धार्थसंयुतं स्थूलं वर्णिरक्तांगं त्रिनेत्रं चन्द्रशेखरं
वक्त्रश्च पंचरं मध्यनागदंष्ट्रकं धूम्रहारं सिंहचर्मान्तरीयं च मृगचर्मोत्तरीयं नीलकण्ठं हुंग
दाहस्तं कपालादर्शनपाणिनं डुंडुकारं महाशब्दं शाहिता खिलदिङ्मुखं भुंडीकालेन दाम्भां
निभं तं कंठकं यथा हस्तत्रनदं तत्र पिवं तत्कृतसत्क[illegible]रं नूनं तं भूतसंघैश्च संवृतं सगणप्र
भुं कृत्वा भक्त्या प्रतिष्ठाप्य यथाविभवविस्तरं सर्वान्विघ्नान्विनिर्जित्य शिवलोके महीयते
[illegible]क्त्वा महाभोगान्यावदाचंद्रतारकं ज्ञानं शिवात्मकं लब्ध्वा रुद्रेभ्यः सहमुच्यते तेन

लिं॰
ग॰पु॰
१४

यत्नेन धर्मकामार्थमुक्तये श्रद्धान्वितः नरः कार्यं प्रासादं परमेश्वरे हितः समार्जलेपनैः सोपि स-
र्वान्कामानवाप्नुयात् संमार्जनं च यः कुर्यात्संमार्जन्या मृदुस्तथा चांद्रायणसहस्रस्य
फलं मासेन वै भवेत् यः कुर्यात् हस्तकेनैव गोमयेन विशेषतः आलेपनं यथान्यायं चांद्राय
णं लभेत् अर्द्धक्रोशं शिवक्षेत्रं शिवलिंगात्समंततः यस्त्यजेद्दुस्त्यजान्प्राणान्स शिव
लोकमवाप्नुयात् स्वयंभूतस्य मानानि तथा बाणस्य सुव्रताः स्वयंभूतस्य अर्द्धं स्यात्ता
र्षेच तदर्धकं मानुषस्य तदर्द्धं स्यात् देवतानां द्विजोत्तमाः एवं यतीनामावासे देवद्वि
जोत्तमाः रुद्रावतारे चाध्यर्धं छिद्रेष्वेव प्रशीष्यके नरावतारे शिष्ये च तच्छिष्ये च प्रशीष्य
के श्रीपर्वतं महापुण्यं तस्य प्रांतेपि वा द्विजाः तस्मिन्हि यस्त्यजेत्प्राणांश्छिवसायुज्यमाप्नुया
त् वाराणस्यां तथा क्षेत्रमविमुक्तं विशिष्यते केदारे च महाक्षेत्रे प्रयागे च विशेषतः कुरु
क्षेत्रे च यः प्राणान्संत्यजेद्याति निर्वृतिं प्रभासे पुष्करे चैवमवंत्यामरेश्वरे सालंकेवास
जेश्वराणां तथा चैव जंबुकेश्वरे सुकेश्वर कर्णभास्कारे शैलशाहेश्वरे नया हिरण्यगर्भे
दीशेषु नो याति परां गतिं नियमैः शोषयेद्देहं त्यजेन्न देहे शिवस्य यत् प्रयाति शिवतां
योगी मानुषे दैविके पिवा आर्षे वापि मुनिश्रेष्ठाः शक्त्या स्वायंभुवे पिवा स्वयंभूते यवाबाणे
नात्र कार्या विचारणा आधायाग्निं शिवक्षेत्रे संपूज्य परमेश्वरं स्वदेहपिंडं जुहुयात् यः स

कुर्याद्दायः शुभं विप्राः हिमशैलमनुत्तमं हिमशैलोपमैर्यानैः कैलासशिवपुरं शिवं ज्ञानयो
गं समासाद्य गाणपत्यमवाप्नुयात् तत्रादिशीर्षशाखां वा प्रासादयः स्वशोभनं कृत्वा वि।
ज्ञानुसारेण भक्त्या रुद्राय प्राभवे यत्फलं लभते मर्त्यस्तत्फलं प्रवदाम्यहं हिमशैले कृते।
भक्त्या यत्फलं प्राक् प्रचोदितं तत्फलं सकलं लब्ध्वा सर्वदेवनमस्कृतः रुद्रलोकमनु।
प्राप्य रुद्रैः सार्द्धं प्रमोदते महेन्द्रगिरिणा मानप्रासादं रुद्रसमन्वितं दत्त्वा यत्फलमाप्नोति तत्
फलं शृणुत द्विजाः महेन्द्रपर्वताकारैर्विमानैर्वृषसंयुतैः गत्वा शिवपुरं दिव्यं भुक्त्वा भोगा
न्यथेप्सितान् ज्ञानं विचारितं रुद्रैर्विमानैर्वृषसंयुतैः (गता) शिवपुरं दिव्यं भुक्त्वा भोगान्यथे।
ज्ञानं विचारितैः रुद्रैः सम्प्राप्य मुनिपुङ्गवाः त्रिवर्षाणि वसेत्क्वापि शिवसायुज्यमाप्नुयात् हेमाय
स्तयकृत्वीनशप्रासादं रत्नशोभितं द्राविडं नागरं वापि केसरं वापि यानतः रुद्रं वा सप्तपञ्चा।
पि समं वा दीर्घमेव च नवसप्तकान्ते वस्तुषु पञ्चशतयुगैर्वसि जीर्णं वा पतितं वापि स्वं उत्तं स्फु
टितं तथा पूर्ववत्कारयेद्यस्तु द्वाराद्यैः स्वभावेन यथा प्रासादं मण्डपं वापि प्राकारं गोपुरं तथा
कृत्वा स्याधिकं पुण्यं लभेन्नात्र संशयः वृषभं वा सकृद्दीनं रुद्रदेहेन रत्नत्रयः कर्मयाति
सेन वै देहो रुद्रलोके महीयते पश्चात्स भोगसिद्ध्यर्थं नरो रुद्रालये महान् कर्मकृद्यो य।
दिसृष्टौ सोपि भोगान्समश्नुते तस्मादायतनं भक्त्या यः कुर्यान्मुनिसत्तमाः कारयेत्सर्व।

लिं· पु· १४१

च मृतः स्वयं द्विजश्रेष्ठ रुद्रं त्वमभ्यवाप्तवान् यः प्रातर्देवदेवेशं लिंगं चापि वृषरूपिणं पश्येत्स
याति सर्वोत्कृष्टां गतिमेव च मध्याह्ने च महादेवं दृष्ट्वा यत्फलं लभेत् सायाह्ने स
र्वयज्ञानां फलं प्राप्य विमुच्यते अर्द्धमासकृतं पापं दृष्ट्वा पर्वाणि मुच्यते अष्टम्यां चाष्टदिवसैः
कृतं सर्वं त्यजेन्नरः प्रदोषे शंकरं दृष्ट्वा सर्वपापैः प्रमुच्यते मानसैर्वाचिकैः पापैः कायिकै
स्तु महत्तरैः तथोपपातकैश्चैव पापैर्वा नरपातकैः सकामे दृश्य मीशानं दृष्ट्वा लिंगगतं प्र
भुं मानसं यत्कृतं पापं तस्मात्प्याति गाणेश्वरः अयने चाईवर्षं च दक्षिणे तत्र तथा विषुवे
चैव संपूज्य स याति परमां गतिं प्रदक्षिणत्रयं कुर्याद्यः प्रसन्नमनाः ततः सव्यापसव्यन्याये
न मृडं गत्वा स्थिरैः पदे पदे स्वमेधस्य यज्ञस्य फलमाप्नुयात् वाचा वेयः शिवं नित्यं
संरौति परमेश्वरं सोपि याति शिवस्थानं प्राप्य केशवदेववै लिखान्मंडपं देवेन गंध
गोमयवारिणा मुक्ताफलमयैश्चूर्णैरिंद्रनीलमयैः शुभैः पद्मरागमयैश्चैव स्फाटि
कैश्च सुशोभनैः तथा मारकतैश्चैव सौवर्णै राजतैस्तथा नद्यैर्लौकिकैर्वापि चूर्णै
श्चूर्णैर्विवर्जितैः शालिपिष्टकमलं अष्टदशहस्तप्रमाणतः सकर्णिकं महाभाग म
हादेवसमीपतः तत्रावाह्य महादेवं नवशक्तिसमन्वितं पंचभिश्च तथा षड्भिरष्टभिस्ते
ष्टदं फलं पुनरष्टभिरीशानं दशाष्टदशभिस्तथा पुनर्वा सेवदशभिः सप्रभं प्रणिप।

५८

याति शिवं पदं यावत्तावन्निशाह्रासे भूत्वा शरणमागतिस्पृजेत् शिवक्षेत्रे मुनिः श्रेष्ठः शिवसा-
युज्यमाप्नुयात् त्रिलोकपदद्वयं वापि शिवक्षेत्रेव सेनुयः मया याति शिवसायुज्यं नात्र का-
र्याविचारणा क्षेत्रस्य दर्शनं पुण्यं प्रवेशे शतस्याधिकः तस्माच्छतगुणं लिंगदेशस्पर्श
प्रदक्षिणं तस्माच्छतगुणान्तु जानलस्नानं ततः परं क्षीरस्नानं ततो विशः शताधि-
कमनन्तमं दध्नासहस्रमाज्यान्तमधुनानच्छताधिकं शुद्धस्नानं ततो विशः पंच पंचश-
ताधिकं तस्मात्कोटिगुणं पुण्यं प्राणायामं शिवालये नियमैः संत्यजेद्यस्तु देहं तस्य श-
ताधिकं देहं तस्य शताधिकं शिवक्षेत्रसमीपस्थानदीप्राप्यावगाहश्च त्यजेद्देहं महायत्नैः
शिवलोके महीयते शिवक्षेत्रसमीपस्थानदानद्यो द्विजोत्तमाः वापीकूपतडागाश्च शिव-
तीर्थमिति स्मृताः स्नात्वा तेषु नरो भक्त्या तीर्थेषु मुनिसत्तमाः ब्रह्महत्यादिभिः पापैः मु-
च्यते नियतात्मवान् प्रातः स्नात्वा द्विजश्रेष्ठाः शिवतीर्थेषु मानवः अश्वमेधफलं प्राप्य ब्र-
ह्मलोकं स गच्छति मध्याह्ने शिवतीर्थेषु भक्त्या स्नाति समाहितः गंगास्नानसमं पुण्यं लभ-
ते नात्र संशयः अस्तंगते तथा सूर्ये स्नात्वा गच्छेच्छिवं पदं पापकंचुकमुत्सृज्य शिवतीर्थेषु
मानवः द्विजास्त्रिषवणं स्नात्वा शिवतीर्थे सकृन्नरः शिवस्य गणतां याति नात्र कार्या वि-
चारणा पुरा तत्र सूकरः कश्चिद्याने दृष्ट्वा भयात्तथा वाराणस्यां समागत्य स्वां शिवतीर्थे विगाह्य

सार्द्धं महेश्वरं पर्णानि विन्यसेद्गौरीहृदैः आग्नेयादिक्रमात् प्रणवादिनमोन्तं हि सर्ववर्णानि·
सव्रताः संपूज्यैवं मुनिश्रेष्ठा गंधपुष्पादिभिः क्रमात् ब्राह्मणान्भोजयेत्तत्र पंचाशद्विधिपू-
र्वकं घृतमालोड्य बीजं च कुंडलं चक्रमंडलं आसनं चैव दंडं च उष्णीषं वस्त्रमेव च दत्वा तेषां
द्विजेंद्राणां देवदेवाय शंभवे महाचरुं निवेद्यैव बहुसंगोमिथुनं तथा अंते च देवदेवाय यद्दा
पयेद्वर्णमंडले योगेश्वरो गद्गदवाणीं शिवायेति निवेदयेत् ॐकाराद्यं जपेद्धीमान् प्रीति
वर्णमनुक्रमात् एवमालिख्य यो भक्त्या वर्णमंडलमुत्तमम् यत्फलं लभते मर्त्यस्तद्वदा·
मि समासतः सांगान्वेदान्यथान्यायमधीत्य विधिपूर्वकं इष्ट्वा यज्ञैर्यथान्यायं ज्योतिष्टोमा
दिभिः क्रमात् ततो विश्वजिदंतैस्तु कृत्वा तु स्नात्वा यत्नतः वाणप्रस्थाश्रमं गत्वा सदारः साग्निरेव
च चांद्रायणादिकाः सर्वाः कृत्वाऽत्र क्रिया द्विजाः ब्रह्मविद्यामधीत्यैव ज्ञानमासाद्य यत्नतः
ज्ञानेन ज्ञेयमालोक्य योगी यत्फलमाप्नुयात् तत्फलं लभते सर्वं वर्णमंडलदर्शनात् येन केनापि
वा मंत्रैः प्रलिख्य यत्नतो यतः उन्मेदत्ते वापि दृष्ट्वा वा द्विजोत्तमाः ततः कोणेषु वा पूर्वं
अलंकृत्य समंततः पुष्पाक्षतादिभिः पूज्यं सर्वपापैः प्रमुच्यते यस्तु गर्भगृहं भक्त्या सकृदा·
लिप्य सव्रताः चंदनाद्यैः सकर्पूरैर्गंधद्रव्यैः समंततः विकीर्य गंधपुष्पाद्यैः धूपैर्दीपैश्च वि
विधैः प्रार्थयेद्देवमीशानं शिवलोकं स गच्छति तत्र भुक्त्वा महाभोगान्कल्पकोटिशतं नरः

सच नैवेद्यं देवदेवाय दत्तितिसानं फलं लभेत् शालिपिष्टादिभिश्चैव पद्ममालिख्य निर्द्धनः स
र्वीक्रमशीतलं पुण्यं फलभेत्तु नात्र संशयः द्वादशारेन्तु चालिख्य मंडले पद्ममुत्तमं रत्नचूर्णा
दिभिश्चैव तथाष्टादशभिः स्मृताः मंडलस्य च मध्ये वै भास्करं स्थाप्य पूजयेत् अहं सस्य
तं याति सूर्यस्थायुज्यमुत्तमं पद्मं प्रति समपर्याय षडंगं परिकल्प्य च मध्ये शेषदेवेशी प्रकृति
ब्रह्मरूपिणी दक्षिणे सत्त्वमूर्त्तिं च वामतस्तु रजोगुणं अग्रतस्तु तमोमूर्त्तिं मध्ये देवी महाविका
पंचभूतानि तन्मात्र पंचकं चैव दक्षिणे कर्मेंद्रियाणि पंचैव तथा बुद्धीन्द्रियाणि च उत्तरे विवस्व
त्यष्टषडंगं चैव पूजयेत् आत्मानं चैव परात्मानं मंगलं बुद्धिमेव च अहंकारं च मनसा सर्वं यत्न
फलं लभेत् एवं वः कथितं सर्वं प्रकृतं मंडलं परं यतो वक्ष्यामि विप्रेंद्राः सर्वकामार्थसाध
कं गोवर्द्धमात्र मालिख्य मंडलं गोमयेन तु चतुरस्रं विधानेन वाञ्छितं रम्यं समं वितत्य
लंकृतं विधानाद्येन सुश्रेष्ठाणि मनोरमैः कुंकुमेन विद्रुमेणैव हेमेनोत्पलपत्रकैः सितैर्वि
काशितैः पद्मैः रक्तैर्नीलोत्पलैरपि मुक्तादामैर्म्मानैर्लंवितं वितानैर्ध्वजैः सिताभ्रपत्रकै
श्चैव सुवर्णैः संपूर्णकुंभकैः फलपल्लवमालाभिर्वैजयन्तीभिरंकुशैः पंचाशद्दीपमाला
भिर्धूपैः पंचविधैस्तथा पंचाशद्दलसंयुक्तमालिख्य पद्ममुत्तमं तत्र हरिद्राचूर्णैः
श्वेतचूर्णैरथापिवा एकहस्तप्रमाणेन क्रमात्पद्मं विधानतः कर्णिकायां न्यसेद्देवदेवा

लिं॰
ग॰पु॰
१४२

संस्नपनं च विशेषतः त्रैलोक्यमखिलं दत्त्वा यत्फलं परिकीर्तितं शिवार्थं सर्वदा कार्या ३ एषा हि
सा हि द्विजोत्तमाः यस्तार्थं पशुहिंसा च दत्ता त्रियेऽई हशासने विहिता विहितं नास्ति योगिनो ब्रह्मवा
दिनो यस्मात्तस्माद्ब्रह्म तत्त्वा ब्रह्मेषु जलस्य सेवा ब्रह्महत्या समं पापं मा त्रेया विनिहस्य च त्रि
यः सर्वान्नहृत तस्मा: पापकर्मरतोऽपि न यत्नार्थं हि त्रियो मनीः सदैव सर्वं जपूजयेत् सर्ववर्णे
षु विप्रेंद्रा पापकर्मरतोऽपि मलिना रूपवतश्च विरूपा मलिनाः वराः न हंतव्याः सदा मत्यैः
शिववांछिकया तथा वेदवासना ताचाराः श्रौतस्मार्त बहिःकृताः पाखंडिनश्च निष्कासिताः
संभाष्या द्विजातिभिः न स्पृष्टव्या न द्रष्टव्याः दृष्ट्वा भानुं समीक्षते तथापि ते न वध्याश्च भूतै
रन्यैश्च जंतुभिः सुसवक्षापि यो मर्त्यः स तान्तर द्रोहिणः इहलोकमवाप्नोति समभ्यर्च्य
महेश्वरं भवंति निर्दयाः सर्वे निर्दयाश्च निरस्तमाः भक्तिहीना नराः सर्वे भवपरमकार
णे ये भक्ता देवदेवस्य शिवस्य परमेष्ठिनः भासपत्नीत्वं मुच्यंते भुक्त्वा भोगानिवैव ते पुत्र
दारेषु गृहेषु च त्यक्त्वा सक्तं तथा येन सहादिदेवश्च स्तस्य संयाति तापसानां तेषां
न हरंपमेशलोकः इत्यादि लैंगे ~ ऋषय ऊचुः कथं पूज्यो महादेवो मर्त्यैर्मंदैर्महामते अ
ल्पवीर्यैस्तस्यास्ते रल्पसत्वैः प्रजापतिः संवत्सरसहस्राणि तपसा पूज्य शंकरं तपश्चांति
सुराश्चापि कथं देवं यज्ञामितं सूत उवाच कथितं तथ्यमेवात्र पृच्छामि मुनिपुंगवाः तथापि

सदेहगंधैर्युक्तमैः प्रयोच्छिवमंदिरं क्रमात्प्राप्य अर्चमालाद्युगंधर्वैः सह पूजितः क्रमा-
दागत्य लोकेस्मिन् राजा भवति वीर्यवान् इत्यादिमहापुराणे लिंगे षट्सप्ततितमोऽध्यायः ७६
सूत उवाच वस्त्रपूतेन तोयेन कार्यं चैवोपलेपनं शिवक्षेत्रे मुनिश्रेष्ठा नान्यथा सिद्धिरि-
ष्यते आपः पूता भवंत्येता वस्त्रपूताः समुद्धृताः अर्केणाग्निनि शार्दूलानादेयाश्च विशेष-
तः तस्माद्वै सर्वकार्याणि द्विकालं द्विजोत्तमाः अद्भिः कार्याणि पूताभिः सर्वकार्यार्थ-
सिद्धये वस्त्रैर्भिश्छिन्नानां प्राणिनां भक्ताद्विहमत यस्यापि सकलं वाह्निरपूताभि-
स्त्रसं लभेत् संमार्जनेन तथा नृणां मार्जनेन विशेषतः अग्निकेउनके सेव व सुषणीतो
पसंग्रहैः हिंसा सदा गृहस्थानां तस्माद्धिंसां विवर्जयेत् अहिंसैव परो धर्मः सर्वेषां प्रा-
णिनां द्विजाः तस्मात्सर्वप्रयत्नेन वस्त्रपूतं समाचरेत् तद्दानमभयं प्रोक्तं सर्वदानोत्तमो-
त्तमं तस्मात्तु परिहर्तव्या हिंसा वै सर्वदा नृणां मनसा कर्मणा वाचा सर्वदा हिंसकं नरं
त्यजंति जंतवः सर्वे हिंसयंति प्रयांति च त्रैलोक्यमखिलं दत्वा यत्फलं वेदपारगे तत्फलं
कोटिगुणितं लभते हिंसको नरः मनसा कर्मणा वाचा सर्वभूतहिते रताः दयादर्शिन
पंथानो रुद्रलोकं व्रजंति ते तस्मात्सर्वप्रयत्नेन वस्त्रपूतेन वारिणा कार्यमभ्युक्षणानि

16

सगिरिं महात्मा मरुत्प्रभं गोपुरमादिदेवः ततो घनारीगजवाजिसंकुलं रथैरनेकैरमरारिसूदनः ग
णेशगोपुरस्यागिरीन्द्रसंभवं महापुरद्वारहरिस्तु देविकं अथ जांबूनदमयैर्भवनैर्मणिभूषितैः
विमानैर्विविधाकारैः प्राकारैश्च समावृतं दृष्ट्वा शंभोः पुरोवास्य देवैः सब्रह्मकैर्हरिः प्रसन्नवर
नोऽभ्युत्थाय प्रविवेश ततः पुरं हर्म्यप्रासादसंबद्धं महालयसमन्वितं द्वितीयं देवदेवस्य चतुर्द्वारं सु
शोभनं वज्रवैडूर्यमाणिक्यमणिजालैः समन्वितं दोलावितं पर्यंकयुक्तं चैव चामरभूषितं मृ
दंगमुरजैर्वीणावेणुनिनादितं नृत्यद्भिरप्सरःसंघैर्भूतसंघैश्च संवृतं देवेन्द्रभवनाकारैर्भव
नैर्दिव्यैर्मोहनैः प्रासादशृंगेषु पौरनार्यः सहस्रशः पुष्पांजलयः ह्यनार्याः स्थिताः करैस्तस्य हरेः
समंतान्न्यविविक्तपुष्पवृष्टिं यथाभवस्य दृष्ट्वा नार्यस्तदा विष्णुं मदाघूर्णितलोचनाः विशालनयना
यत्तानन्तनुर्मुमुक्षुर्जगुः काश्चिद्दृष्ट्वा हरिं नार्यः किंचित्प्रहसिताननाः काश्चिद्विस्रस्तहस्ता स्व
स्वस्तकांचीगुणा जगुः चतुर्थं पंचमं चैव षष्ठं वै सप्तमं तथा अष्टमं नवमं चैव दशमं च पुरोत्तमं
अतीत्यासाद्य देवस्य पुरं शंभोः सुशोभनं सूक्ष्मं खतरांशुभ्रं कैलासशिखरे शुभे सूर्यमंडलसंका
शैर्विमानैश्च विभूषितं स्फाटिकैर्मंडपैः शुद्धैर्जांबूनदमयैस्तथा नानारत्नमयैश्चैव वारांगवदि
तु विभूषितं गोपुरैर्गोपितं शंभोर्नानाभूषणभूषितैः अनेकैः सर्वतोभद्रैः सर्वरत्नमयैस्तथा

यथान्यायं पंचभिः प्रणवेन च स याति ब्रह्मसायुज्यमेवं संपूज्य पशोकरे इत्यादिमहापुराणे लैंगे।
शिवार्चनविधौ १८ ऋषय ऊचुः कथं पशुपतिं दृष्ट्वा पशुपाशाद्विमोक्षणं पशुत्वं न त्यजेद्देवास्त
न्नो वक्तुमिहार्हसि सूत उवाच पुरा कैलासशिखरे भोगाख्ये स्वपुरे स्थिते समेत्य देवाः सर्वज्ञं तन्त
नुस्तत्प्रसादतः हिताय सर्वदेवानां ब्रह्मणा च जनार्दनः गरुडस्य तथा स्कंधमारुह्य पुरुषोत्त
मः जगाम देवतामिर्वा देवदेवांतिकं हरिः सर्वेषां प्राप्य देवेशो सार्द्धं गिरिवरं शुभं सेंद्राः ससाध्या
सयमाः प्रणेमुर्गिरिमुत्तमं भगवान्वासुदेवोसौ गरुडाद्गरुडध्वजः अवतीर्य गिरिं मेरुमारु
रोह सुरोत्तमैः सकलदुरितहीनं सर्वदं भोगसौख्यं मुकुरमुदितहंसं नादितं नागवृंदैः मधु
मधुकरगीतं मारकालेयकारैः पटरचितवनांतं कांतवातस्तनीयं भवनशतसहस्रैर्जुष्टमा
दित्यकल्पैर्गिरिजगतिविदग्धैर्हंसवृंदैश्च भिन्नं यवखदिरपलाशैश्चंदनाद्यैश्च वृंदैर्द्विजव
रहरिवृंदैः कोकिलाद्यैर्द्विरेफैः क्वचिदशोकबकुलद्रुमसंकुलकुरवकैः प्रियकैश्च वकैस्तथा बहु
वदैलनखाः शानपल्लवैर्गिरिवरं शोभितैर्विविधैस्तथा गिरेः शृंगे पुरं शार्वं कल्पितं विश्वकर्मणा
क्रीडार्थं देवदेवस्य भवस्य परमेष्ठिनः अपश्यंस्तत्पुरं देवं सेंद्रोपेंद्राः समाहिताः प्रणेमुर्दूर
तश्चैव प्रभावाद्देवशूलिनः सहस्रसूर्यप्रतिमं महांतं सहस्रशः सर्वगुणैश्च भिन्नं जगाम कैला

मध्येपुरुहूतमुखाः भवस्यबालार्कसहस्रवर्णंविमानसाध्यंपरमेश्वरस्य अथतस्यविमानस्यद्वारसंस्थो
गणेश्वरः भोभोदेवामहाभागाःसर्वेनिर्धूतकल्मषाःसंप्राप्ताःसर्वलोकेशावन्तुमर्हथसव्रताः नमा
हूर्देवदेवस्यवानरेंद्रमुखंप्रभुं पशुपाशविमोक्षार्थंदर्शयामासनुमहेश्वरं पुरापुरत्रयंदग्धुंपशुत्वंपरि
भाषितं अथद्वादशवर्षंवामासद्वादशकंतुवा दिनद्वादशकंवापिकृत्वायद्व्रतमुत्तमं मच्यंतेप
शवःसर्वेपशुपाशैर्भवस्यतु दर्शयामासतेदेवानारायणपुरोगमान् नंदीशिलादतनयःसर्वभूता
धिपोगुणी: ततद्दृष्ट्वादेवमीशानंसार्वंसगणमव्ययं प्रणेमुस्तुष्टुवुश्चैवप्रतिकंठकृताद्विजाः विज्ञा
प्यशितिकंठायपशुपाशविमोक्षणे तस्थुस्तदाग्रतःशंभोःप्रणिपत्यपुनःपुनः संप्रेक्ष्यतान्सुरान्
सर्वान्देवदेवोवृषध्वजः विज्ञाप्यतेषांदेवानांपशुत्वंपरमेश्वरः व्रतंपाशुपतंचैवस्वयंदेवोमहेश्वरः
उपदिश्यमुनीनांचसहतैस्तेषांवयासह तदाप्रभृतितेदेवाःसर्वेपाशुपताःस्मृताः पशूनांचपतिर्य
स्मात्शिवःसाक्षाद्द्विजोत्तमाः तस्मात्पशुपतिःशोक्तोव्रतंचोरुत्वलयेश्वराः ततोद्वादशवर्षान्तेमुक्ता
पोशाःसुरोत्तमाः ययुर्यथागतंसर्वेब्रह्मणाविष्णुनासह एतद्वःकथितंसर्वंपितामहमुखाच्छ्रुतं
पुरासनत्कुमारेणतथाव्यासेनधीमता यःश्रावयेच्छुचिर्भूत्वाविप्रान्देवान्द्विजोत्तमाः सदेह
भेदमासाद्यपशुपाशविमोक्षणे षडंगसहितान्वेदान्मथित्वातेननिर्मितं सर्वदानोत्तमंपुण्यम
श्वमेधायुतात्मकं सर्वतीर्थाभिषेकाणांसर्वशत्रुविनाशनं संसारार्णवमग्नानांजंतूनामतिमोक्षणं

प्राकारैर्विविधाकारै रत्नैर्विंशतिभिर्वृतं उपद्वारैर्महाद्वारैर्दिव्यैर्वाविविधैर्वृतं। तडागैर्दीर्घिकाभि
श्च हेमसोपानपंक्तिभिः स्त्रीणां गतिजितैर्हंसैः सेविताभिः समंततः मयूरैश्चैव कारंडैः कोकि
लैः कलवालकैः शोभिताभिश्च वापीभिर्दिव्याम्बुजजलैस्तथा संलापालापकुशलैः सर्वा
भरणभूषितैः स्तनभारावनम्रैश्च मदाघूर्णितलोचनैः गेयनादरतैर्दिव्यै रुद्रकन्यासमन्वितैः
नृत्यद्भिरप्सरःसंघैरमरैरपि डिंडिमैः प्रफुल्लाम्बुजहंसाद्यैराह्लादिपवनैरपि रुद्रस्त्रीगणसं
कीर्णैर्जलक्रीडारतैस्तथा रतोत्सवरतैश्चापि वल्लीतैश्च पदे पदे ग्रामीरागानुरक्तैश्च पद्मरागसम
प्रभैः स्त्रीसंघैर्देवदेवस्य भवस्य परमात्मनः दृष्ट्वा विस्मयमापन्नास्तस्थुर्देवाः समंततः तत्रैव ददृशुर्दे
वा हृदे रुद्रगणस्य च गणेश्वराणां वीराणामपि हृदे सहस्रशः सुवर्णहेमसोपानान् वज्रवैडूर्यभूषि
तान् स्फाटिकान् देवदेवस्य ददृशुस्ते विमानिकान् तेषां शृंगेषु दृष्ट्वा च नार्यः कमललोचनाः
विशालवक्षोजघना गंधर्वाप्सरसस्तथा किंनर्यः किन्नराश्चैव भुजंगाः सिद्धकन्यकाः नानावेषधरा
श्चान्या नानाभूषणभूषिताः नानाप्रभावसंयुक्ता नानाभोगरतिप्रियाः नीलोत्पलदलप्रख्याः
पद्मपत्रायतेक्षणाः पद्मकिंजल्कसंकाशैरंशुकैरतिशोभनाः वलयैर्नूपुरैर्हारैश्छत्रैश्चित्रां
शुकैस्तथा भूषणैर्भूषिताश्चान्यैर्मंडिता मदनप्रियाः दृष्ट्वा प्रहृष्टे दसुरसुंदरीणां गणेश्वराणां सुर
सुंदराणां जगत्सृष्टिं गणेशस्य पुरे सुरेंद्राः सुरद्विषः शक्रपुरोगमाश्च दृष्ट्वा च तस्थुः सुरसिद्धसंघाः पुरस्य

तिघ्नः सदारुणाः योसावज्ञानदोषेण नानाजन्मानि नैवख्यनाः तद्वशादेव सर्वेषां पुंसां यमीय
मौनसंश्रयः श्रुतिस्मृतिकाहेतवैरपि शास्त्रं नक्लुव्रणत्मनो अहिंमुन्यादयोसैव संसारो
विडुषां हिजाः तस्मादेवानुभविकं दृष्टमिंद्रभयात्मकं संतमेन्न स्वैयत्नेन विरक्तः
सोभिधीयते शास्त्रमिस्थ्यते भोगं प्रते: कर्मस्थत हिजाः मूर्खो भोगाप्नणः सारक्म
वीणं कर्मणः फलं तन्त्स्वभावः सर्वेषां कामोहदहोनचाम्यथा प्रवर्तिकाः तेषामति
कर्माण्यन हिदः निवृत्तिलक्षणो धर्मः सम्यग्धीमामिहोच्यते तस्मादज्ञानमूलं हि संसा
रः सर्वदेहिनां कालसंरोधमायाति कर्मणाध्यस्वभावतः सकलं हि विद्यो जीवास्ता
न हीनत्वविद्यया नारकीण्यपक्कास्वर्गीउ एव हत्या पुनर्भवात् यतिक्रमेणैवे जीवः
चन्द्रं सम्यवस्थिताः उद्भिजः स्वेदजश्चैव अण्डजो वै जरायुजः एवं व्यवस्थितो देही
कर्मणा शोच्यानिवृतः प्रजन्या कर्मणा मुक्तिर्धनेन च सतां न हि त्यागेनैवं न मुक्तिः स्या
त वैदभावात् स्थितस्मो एवमज्ञानदोषेण नानाकर्मवशेन च षाड्गौषिकमपक्कृतं भजतेषक
लेवरं गर्भे दुःखं अनेककालिन्यो निमर्गे च भूतले कौमारे यौवने चैव वार्धके मरणे पिवा वि
चारतः मतोदुःखं स्त्रीणां मशीदिभिर्हिजाः दुःखेनैकेन वे दुःखं प्रशाम्यं तीह दुःखितः
न जातु कामः कामानामुपभोगेन शाम्यति हविषा कृष्णवर्त्मेव भूय एवाभिवर्धते त

श्रुतिः

लिं०
ग० पु०
१८४

25

रवमेवाज्ञनरकाणांनिषेवणात् विहितानांकरणाच्चैववर्णीनांपतितंगताः यथानुगोमूत्र
भयस्पभीताउच्छिन्नकाननल्भेनानिद्रा एवंमतीभ्यानयगोसहालामेसारभीतोनलमे
मनिष्ट्रं कीटपादिमृगाणांचसमस्तानांमजातिनां दृष्ट्वैमृत्तानांक्षाणामान्नानांस्तमवृत्तम्
वैमानिकानामथेवंदुःखंकल्पशिकारिणां स्थानाभिमानिनांचैवसम्मानीनांचसर्वशः
देवानांचैवदैत्यानांचमोक्षाभिलाषिणोपरम्ः दुःखमेवतृणानांचसर्वत्रसम्प्राणनांवंगतत्वेयम
माथमात्रमस्त्राणिवर्णनीयंवंमायतः ग्राम्यमेवेयचनेदेव्रयमे:सर्वेषांवैतेलशया उग्रेस्त
योनिर्विविधेवीनेनीनाविधेरपि नलयंनेनतथ्यात्मानलमेतेनानिलः मस्तस्त्वात्मसर्व
श्यन्नेनचवेत्ताश्रयतःतत भस्मस्नायीभक्तेश्रिसंग्रमेयाशुपतेवृषः पंचार्थज्ञानसंपन्नः
शिवतत्त्वसमाहितः कैवल्यकरणीयोगविधिकर्माच्छिद्दंवृषः पंचार्थीयामसस्पश्नोडः स्वा
तंत्रजतेसुधीः परविद्याविद्ययाथ विदन्यपरस्थानहि द्वेविद्येवेदितव्येहिपराचैवापरा
तथा अपरातत्रऋग्वेदोयजुर्वेदोद्विजोत्तमाः सामवेदस्तथाथर्ववेदः सर्वार्थसाध
कः शिक्षाकल्पोव्याकरणंनिरुक्तंछंदएवच ज्योतिषांचापराविद्यापराऽपेतस्मीतिस्थितं
तदद्रश्यंतदग्राह्यमगोत्रंतदवर्णकं तदचक्षुस्तदश्रोत्रंतदपाणिस्यपादकं तदजातमभू
तंचतदशब्दंद्विजोत्तमाः अस्पर्शंतदरूपंचरसगंधविवर्जितं अव्ययंचाप्रतिष्ठंचतन्नि।

तस्माद्विचारतो नास्ति संयोगादपि वै नृणां सर्वाणां सर्गतेप्येव पालने तथा ये तथा गंधर्वे
च तथा चांडे सौम्यलोके हि जोनमाः आज्ञापमेन तथा ब्राह्मे प्राकृते यौ हसे तथा स्वक्षांतिशा।
याये सत्वदुःखं दुःखानि सदा नराः तानि भोगाख्यदुःखानि संभवंति च यत्नानि च तस्माद्दगुण
भोगं तथा योऽयोऽस्तं चतुर्विंशप्रकारेण संस्थितेनापि सद्गुनाः द्वाविंशद्दमनवधाः
स्वतात्रिंशद्गुणा पुनः तस्माद्दचता त्रिंशद्युक्त्वं पंचाशत्प्रकारतः चतुःषष्टिविधं चैव।
षट्कमेव विवेकिनः पार्थिवं च तथाप्येवं तेजसं च विचारतः वायव्यं च तथा चैवमन्मानसं
च यथाक्रमं अभिमानकमप्येवं बौद्धं प्राकृतमेव च दुःखमेवं न संदेहो योगिनां ब्रह्मवा
दिनां गोणानां गणेश्वराणां च दुःखमेव विचारतः आदौ मध्ये तथा चांते सर्वलोकेषु सर्वदा
वर्तमानानि दुःखानि तथान्यानि यथा तथा दोषदृष्टे तु दोषेषु दुःखानि विविधानि च
दुःखाप्येः परिहारार्थं तस्य चापयन्मुच्यते यत्नतः वारोगाणां भोषधं तस्य लापयतः
शीतोष्णमतिवर्षाद्येस्तत्तत्कालेषु देहिनां दुःखमेव न संदेहो न जानंति न पंडिताः स्व
र्गेप्येवं मुनिश्रेष्ठा ह्यविष्टदित्यादिभिः रोगैर्नानाविधैर्मला रागद्वेषभयादिभिः क्षि
तेस्मृतलतरुर्यद्वद्वलः पतति द्विनो पुण्यक्षये तथा सद्यः पतंति दिवौकसः दुःखा
भिलाषनिष्ठानां दुःखं भोगादिसंपदं अध्यात्मप्रतनोऽदुःखं कष्टं स्वर्गे दिवौकसां नरके दुःखः

गुरुसंपर्कजं ध्रुवं रागद्वेषानृतक्रोधकाममत्सरादिभिः सदा अपवाहन्मनसा विद्धेयं मुक्तिदं
तिदं अज्ञानमूलं सर्वं तस्मात्पुरुषो मलिनः स्मृतः तस्माद्वाहे भवेन्मुक्तिर्नान्यथा कोटिजन्म
भिः ज्ञानमेकं विना नास्ति पुण्यपापपरिक्षयः ज्ञानेनैवाभ्यसेत्तस्मात्स्वकार्यं ब्रह्मवित्तमाः ज्ञा
नभ्यासाद्धि वै शुद्धं भवति निर्मलाः न स्नात्सदाभ्यसेज्ज्ञानं नान्यद्धि कर्तव्यं परायणाः ज्ञानेनै
केन तत्र समुत्पन्नं गच्छयोगिनः कर्मयंनास्ति विप्रेन्द्राः तत्त्वेन स्वतः स्थितः इहलोके परे
चैव कर्तव्यं नास्ति तस्य वै जीवन्मुक्तो यतस्तस्माद्ब्रह्मवित्परमार्थतः ज्ञानाभ्यासरतो ज्ञानी ज्ञा
नं तत्त्वार्थवित्स्वयं कृतयाभ्यासयुक्तस्तु ज्ञानमेवाधिगच्छति वर्णाश्रमाभिमानी यस्त्यक्त्वा
ज्ञानं द्विजोत्तमाः अन्यत्र रमते मूढः सोऽज्ञानी नात्र संशयः संसारहेतुरज्ञानं संसारस्तनुसं
ग्रहः मोक्षहेतुस्तथा ज्ञानं मुक्तः स्वात्मन्यवस्थितः अज्ञाने सति विप्रेन्द्राः क्रोधाद्या नात्र सं
शयः क्रोधो हर्षस्तथा लोभो मोहो दम्भो द्विजोत्तमाः धर्माधर्मौ च तेषां हि तद्वशादेव संग्र
हः शरीरे सति वै क्लेशस्त्वविद्यां संत्यजेत्ततः अविद्यां विद्यया नीत्वा स्थिते विद्ये ह योगिनः
क्रोधाद्या नाशमायान्ति धर्माधर्मौ च वै द्विजाः तत्क्षयाच्च शरीरेण न यतः संप्रयुज्यते स ए
व मुक्तः संसाराद्दुःखत्रयविवर्जितः एवं ज्ञानं विना नास्ति ध्यानं ध्यातुर्द्विजर्षभाः ज्ञाने
गुरोश्च संपर्काद्द्वयं चापरमार्थतः यत्तु ईहमधिज्ञाता ध्याता ध्यानं समभ्यसेत् सहजाग

उले स्थितः ईशानः सोमविवेच महादेव इतीरितः पुंसां पशुपतिर्देवः ब्रह्मणा ह्यात्मवृस्थितः का
दिन्मयं यन्नो सर्वं पार्थिवं परिकीर्त्यते आप्यं दत्व मितिशेकं दणीत्याव व्हि दह्यते यत्ना चरति न
द्यगुः स चिरं यद्विजोत्तमाः तदाकाशं च विज्ञानं शब्दजं यो न संनिधं तथैव विशक्तिज्ञानं स्पा
र्शात्यं वायुसंभवं रूपं वाह्नेय मित्युक्तं भाव्यरसमयं द्विजाः गंधाख्यं पार्थिवं भूयस्त्रिनये ह्या
स्करं क्रमात् नके च द दिशो वा मे सोमं हृदि विभे द्विजाः अन्नामपृथिवी तत्ते भानमेवारि म
उलं आकं वं वह्नि ततं सा हृत्साइंत द्विजोत्तमाः वायवं च ललाटस्थं व्योमाख्यं वायुविग्र
हं हंसाख्यं च नतोन्नतं क्षायो मनो वेत्तु ततः स्वयं भूमाख्यं वै सर्वप्रसो ह्यंशमात्मिवः स्वयं
नजीवः प्रकृतिः सुमंस्तज्ञात्य ततः पुनः । मृहा सत्याभिमानं च तन्मात्राणि इंद्रियाणि च यो
मादीनि च भूतानि नेवेद्धरसमाश्रितः । आप्यति हय यतो विश्वं स्याऽपि रिसस्थिधीयते उदेति
भीमस्तु यस्मु पयन ते वा न पव च शीतते च हस्मा वद्धिस्वेललसाटो व हं तिव दधाति भ्मिराकाश
मवकाशं ददाति च तदाज्ञयानतं सर्वं तन्मात्रं चिंतयेन्नरः तेनैव वर्धितं सर्वं सर्वमेव द्विजोत्त
माः सर्वरूपः स्मृतः शर्वः इति मत्वा स्मरेद्भव संसाराद्विपत ज्ञानाज्ञानध्यानात्मतेन वै
प्रतीहारः समाख्यातो नान्यथा लिंगवाः ज्ञानं धर्मोद्भवं ज्ञातज्ञानाद्वैराग्यसंभवः वै
राग्यात्परमज्ञानं परमार्थप्रकाशकं ज्ञानवैराग्ययुक्तस्य योगसिद्धिर्द्विजोत्तमाः योगसि

त्वकं दैवमस्थिमज्जागतं तथा तावन्नाग्निर्दहत्येति ग्रे शुष्कं धनमिवानलः ज्ञानात्परतरं नास्ति
सर्वपापविनाशनं अभ्यसेन्नित्यदा ज्ञानं सर्वसंगविवर्जितः ज्ञानिनः सर्वपापानि जीर्यन्ते
नात्र संशयः क्रीडन्नपि न लिप्येत पापैर्नानाविधैरपि ज्ञानं यथा तथा ध्यानं तस्माज्ज्ञानं स
मभ्यसेत् ध्यानेनिर्विषयं शोकं नाद्येमातिवयेष्टतः षट्प्रकारं समभ्यस्य ततुध्यानं दृशा
मिर्हिजाः नरध्यानं दृणधा देवछनः षोडशधा क्रमात् द्विधा अभ्यासेकयो गीश्रो मुच्यतेना
त्र संशयः शुद्धजाम्बूनदाकारं विधूमाग्निसन्निभं सितं रक्तं पीतवर्णं विद्युत्कोटिसमप्रभं
मथवा ब्रह्मरंध्रमणि चिंतकृत्वा समाहितः नासिकाग्रे तथा पीतं नमस्तेदेवस्य विद्रवेत् ब्रह्मस
कः समवादी प्रलेपी सर्वयत्नतः परिग्रहविनिर्मुक्तो ब्रह्मचारी दृढव्रतः संतुष्टः शौ
च संपन्नः स्वाध्यायनिरतः शुचिः मद्भक्तश्चाभ्यसेद्ज्ञानं गुह्यं सपर्कजं धुवं नवधान्तिय
दा ध्यानात्स्वाध्यायविंतं द्विजोत्तमाः नचाभिमन्यते योगी न पश्यति न शृणोति ततः नजानाति नशृणो
त्येव लीनः स्वात्मनियः स्वयं नचस्पर्शं विजानाति सर्वैः समरसः स्मृतः पार्थिवे पटलेच
स्थापयित्वा हृदि स्वयं वद्धृयेकालरुद्राख्योवायुतत्त्वे महेश्वरः स्तुपीदेसशिवः साक्षा
त्कमादेवं विचिंतयेत् क्षितौ शर्वः स्मृतो देवोऽप्सु भवइति स्मृतः उग्रपशुपतिर्देवस्वाह
याहंसवावस्थितः रुद्र एव स्मृतोवह्नौ उग्रो वायौ व्यवस्थितः व्योमे भीमः स्महाषिरे भास्करे म

लिं॰
ग॰पु॰
१९०

भगवान्महेश्वर श्रीकृष्णे विविधैर्योगैः कथं वक्तुमिहार्हसि सूत उवाच एवमुक्तः महत्स्येशः
पिनाकी नीललोहितः प्राह तान् विकां मेदप्रशितायत्स्थितानात्मविज्ञान् श्रीशिव उवाच व
थ मोहो नश्यैवेह मम स्वेच्छाशरीरिणः अकर्ता च यथा जीवो विमुक्तो भूतसंघवान् मायी च
माययावृतः कर्मभिर्बद्धो नैव सः ज्ञानं ध्यानं च वै धं नं मोहो नास्त्यात्मनो विज्ञः यथाहं विप
मायया चरः कर्म भिर्बद्ध इत्येवं सः ज्ञानं ध्यानं च वंधं तु मोक्षो नाम स्यात्मनो विज्ञः एवं सर्वविप
श्चीनस्तस्याः पिनाकिनः सार्धता एवं विधाय स्वेच्छया मनो याव श्रुतिः स्मृतिः श्रुति वेदामयानिष्ठा
ज्ञानमाक्रियाकियानया. इच्छा त्यागेन स्याल्लात विधिवन्मम शम्भुः नसेनामकृतिर्जीवो विले
तिस्त्र विचारतः विकासे नैव मायैः घासदसद्व्यक्तिवर्जिता अनामकं नाम त्वकान्त स्मृतस्तस्य
नाजनी पंचवक्त्रा महामायाजगतामभयप्रदा नाम्नामुक्ता संभवि रूपा हृद्विवर्धजगतां हिते
मनृविशामकारेणतास्मा श्रीवैनयास्थितः नराप्रभृतिर्वैमोक्षप्रकृतिर्दिनपुंगवाः एवमु॰
क्तः नंदापश्यज्जवानी परमेश्वरः भवानीवत्तमालोक्य मायामहरदव्यया तेमायामलः॰
निर्मुक्तामनयः श्वेत्पार्वती शीलावभूषर्भुक्तारत्नस्माहृत्यागमसाक्रमन् उमाशंकरयोर्भे
दोनास्त्येव परमार्थतः द्विधासौरूपमास्थाय स्थित एव न संशयः यदा वियात्तु गर्भ सा ता
तयापरमेश्वरः तदामुक्तिः स्यात्पदेवमास्थाकोटिकर्मभिः क्रमो विवक्षितो भूतविहृद्धः
परमेष्ठिनः प्रसादात्तस्याणन्मुक्तिः प्रतिज्ञेवानसंशयः गर्भस्योजायमानोवाबालोवात

स्यादिमुक्तिः स्यात्तत्र निष्ठस्य नान्यथा नवोविद्या परा श्रेष्ठं विनयं परमव्ययं सत्वशांति सा-
मान्यात्परशिवमप्यमयेन द्विजाः यः सत्वनिष्ठो मद्भक्तो मदर्चनपरायणः सर्वतो धर्मनिष्ठ
स्सुसदोत्साही समाहितः सर्वद्वेष्य शुभोधीरः सर्वभूतहिते रतः ऋजुस्वभावः सततं स्वस्थ
चित्तो मृदुः सदा अमानी बुद्धिमान् शान्तस्त्यक्तस्पर्द्धो द्विजोत्तमाः सदा मुमुक्षुः धर्मः स्यादात्मा
त्मलक्षणलक्षणः अज्ञानपतिनिर्मुक्तः पूर्वजन्मानि श्रणिकान् नराधमो द्विजो भूत्वा
स्मृत्याक्षरेशः क्रमात् सत्वभावापि सम्पूर्णो ज्ञानादिमवर्जितः स्वर्गलोकमनुप्रा
प्य भुक्ता भोगाननुक्रमात् आयुषमार्तं वर्षं सुख्याविना यते द्विजाः संयक्तो न ज्ञानमास्था
य ज्ञानवान्योगविद्भवेत् क्रमेण मलरश्मिस्य तेजसा मुक्तो द्विजोत्तमाः तस्मादनेन मार्गेण
मत्कसंगोद्भवतः संसारकालकूटाख्यान्मुच्येत मुनिसत्तमाः एवं संक्षेपतः प्रोक्तं म
या शुभाकमव्ययं ज्ञानस्यैव हि माहात्म्यप्रसंगादिह शोभनं एवं पाशुपतं योगं कापि
नं तीव्रवैराग्यतत्र न देयं यस्य कस्यापि शिवोक्तं मुनिपुंगवाः दातव्यं योगिने नित्यं भस्मानि
ष्ठाय सुव्रिये यः पठेच्छृणुयाद्वापि सर्वपापविशमनं नरः स याति ब्रह्मसायुज्यं मत्प्रसादात्र
संशयः इत्यादि महापुराणे लिंगे ज्ञानवैराग्यमाहात्म्यं. ८२ सूत उवाच निशम्यते महा
प्राज्ञाः ज्ञानयोगापिनाकिनं ऊचुः प्रणम्य वै भूताः प्रसन्नं परमेश्वरं एवं वेदनयाद्देवात्रे

लिं.
ग.पु.
५५

णिमादयो विज्ञानाम्यथाक्रमेकोटिभिः तत्राष्टगुणमैश्वर्यं योगिनां समुदाहृतं तत्सा
वद्यमयोगेन चोच्यमानं निबोधत अणिमा लघिमा चैव महिमा प्राप्तिरेव च प्राकाम्यं चैव
सर्वत्र वशित्वं च सर्वतः ईशित्वमिति सर्वत्र तथा कामावसायिता तच्चापि त्रिविधं ज्ञेयं
मैश्वर्यं सार्वकामिकं सावद्यं निरवद्यं च सूक्ष्मं चैव प्रवर्तते सावद्यं नाम यत्तत्र पंचभूता
त्मकं स्मृतं इंद्रियाणि मनश्चैवाहंकारश्चैव यः स्मृतः तत्र सूक्ष्मप्रवृत्तिश्च पंचभूतात्म
कं पुनः इंद्रियाणि मनश्चैव बुद्ध्यहंकारसंहितं तथा सर्वमयं चैव ख्यात्मस्थात्म्यातिरेव
च संयोग एव त्रिविधः सूक्ष्मेष्वेव विधीयते तस्य रूपं प्रवक्ष्यामि यथाह भगवान्प्रभुः
त्रैलोक्ये सर्वभूतेषु यथा स्यान्नियमः स्मृतः अणिमा च तथा व्यक्तं सर्वत्रैव प्रतिष्ठितं त्रै
लोक्ये सर्वभूतानां दुःप्राप्यं समुदाहृतं ततस्य भवति प्राप्यं प्रथमं योगिनां बलं लंघनं
प्लवनं लोके रूपमस्य सदा भवेत् शीघ्रत्वं सर्वभूतेषु द्वितीयं तत्पदं स्मृतं त्रैलोक्ये सर्वभू
तानां हि तावत्तत्र वदंति तं अहितं चापि योगेष्विन्नतीयो योग उच्यते त्रैलोक्ये सर्वदेवेषु यत्रे
ष्टं गमनं स्मृतं प्रकामान्विषयान्भुंक्ते न चापश्यति हनेकश्चित् त्रैलोक्ये सर्वभूतेषु यत्रे
सुखदुःखं प्रवर्तते ईशो भवति सर्वत्र प्रविभागेन योगवित् वश्यानि चास्य भूतानि त्रैलोक्ये
सचराचरे इच्छया तस्य रूपाणि भवंति न भवंति च यत्र कामावसायित्वं त्रैलोक्ये सचराचरे

लिं·
पू·
१९२

प्रकथितं पारंपर्यक्रमागतं शुके गते परं धाम दृष्ट्वा पुत्रं हि त्र्यंबकं गतः शौनकमुख्यानां व्यासः
परमऋषिः प्रभुः स्कंदस्य संभवं कृत्वाख्यानां याम्य महात्मनेन त्र्यंबकस्य माहात्म्यं म
न्त्रस्य च विशेषतः कथितं बहुधा नक्षेत्र सह द्वैपायनाय वै तत्सर्वं संग्रहेणाभिजमाहो
देवतस्यैवै देवं संपूज्य विधिना जपेन्मंत्रं त्र्यंबकं मुच्यते सर्वपापैश्च सम्मंजन्मकौते
वपि संग्रामे विजयं लब्ध्वा लोभाद्यत्र तं लभेत् लक्षहोमेन रुद्रस्य यजते लक्ष्मीवा
त्वी भवेत् पुत्रार्थी पुत्रमाप्नोति जपेन नियतेन तु धनार्थी लभते चैव जपेदेव न संशयः
यतनाम्यादिभिः सर्वैः संपूर्णमंडलं कौडं तु पुत्रपौत्रैश्च मृतः स्वर्गं यज्ञायते मं
त्रेणानेन सहस्रशो लोके वेदे च सह्मताः तस्मात्तत्र पूर्वकं देवं मंत्रेणानेन पूजयेत् अग्नि
होमस्य यज्ञस्य फलमष्टगुणं भवेत् त्र्यंबकमपि लोकानां गणानामपि यः प्रभुः देवा
नामपि वेदानां ब्रह्मतत्त्वविशामपि अकारोकारमकाराणां मंत्राणां च त्र्यंबकं तथा सु
धस्य सोमस्य बर्हेश्चैव यस्मात् अंबा नाम महादेवी ह्येव तत्त्व त्र्यंबकः सर्वपुष्पितस्य वृक्ष
स्य यथा गंधः सुशोभनः वाति दूरात्तथा तस्य गंधः शंभोर्महात्मनः तस्मात्सुगंधो भगवा
न् गंधारयति शंकरः गंधास्य महादेवो देवानामपि लीलया सुगंधस्तस्य लोकेस्मिन् वायुर्वा
ति न भूतले तस्मात्सुगंधिं देवं सुगंधिं पुष्टिवर्द्धनं यस्य रेतः पुरा शंभोः हरेर्योनौ प्रति
ष्ठितं तस्य वीर्यादभूदंडं हिरण्मयमजोद्भवं चंद्रादित्यौ सनक्षत्रौ भूर्भुवः स्वर्जनस्तपः स

37

पन्नागमः कांतिमिंधूकपुष्पेण सा विज्ञाह्यपुनत्रयं जयादि प्रभृती सर्वा निष्टेणं तं पूर्वव-
त्स्मृतं एवं संक्षेपतः प्रोक्तोदि नियोगः विधिः प्रभः जपत्तु केवलो विद्यां स एजपविधि
नोतनः सर्वसिद्धि भवाप्नोति नात्रकार्या विचारणा: इत्यादि गायत्री माहात्म्यं ५५१ अथ मृ
त्युंजय: मृत्युंजयविधिं सूत ब्रूहि वक्तव्य विधानमपि वक्तुमर्हसि त्वा लोक सर्वज्ञोसि महामते ।
१ सूत उवाच मृत्युंजयविधिं वक्ष्ये संक्षेपेण द्विजोत्तमाः दूर्वा ध्यायेत् विधिना घृतेन तिलयुतं
क्रमात् २ सघृतेन तिलेनैव कमलेन च यत्नतः दूर्वया घृतमोदीर मिश्रया मधुना त-
था ३ वरुणं च घृतेनैव केवलं पयसापि वा जुहुयात्कालमृत्युर्वी प्रतीकारः प्रकीर्तितः
इत्यादि मृत्युंजयविधौ ५५१ सूत उवाच त्रियंबकेन मंत्रेण देवदेवं त्रियंबकं पूजयेद्वाण-
लिंगे वा स्वयंभूते यथाविधिः आर्षे वा दैविके वापि यथावदनुपूर्वशः सुस्नानवसहस्रेण
यथा नीलोत्पलेनच संकल्पपाय सद्दला सघृतेनचोदनेन तु मुद्रान्नं सघृतपुष्पेन भ-
क्ष्यकारि नीलीच सेत्रेहोमस्त्रिशुलाय यथावदनुपूर्वशः एवं करपिष्टपेष्टयबलेन
चविशेषतः जपेद्देवि सुनमस्य कस्माद्यत्यथाकर्म ब्राह्मणानां सहस्रं च भोजयेद्दे
मदातिणं गवां सहस्रं दत्वा च हिरण्यमपि दापयेत् एतद्वः कथितं सर्वं रहस्यं तत्समाहि
तः शिवेन देवदेवेन शर्वेण त्र्यम्बकेन कथितं मेरुशिखरे स्कंदाया मितजसे तेन
स्कंदेन देवेन ब्रह्मपुत्रेण धीमता सांप्रतमनत्कुमारेण सर्वलोकहितैषिणा पाराशर्य

लिं॰
पु॰
२८०

स्वयं कुर्यात्तथैतस्यानेत्थ च स्थितः मातृस्थाने पिता विद्वान् वेदवेदांगपारगः केवलं मंत्र
सिद्धो वा ब्राह्मणः शिवभावितः कुर्याद्दिशेषमस्मिन्हि ज्ञानात्मजो नृपसत्तमा मूलमूलाग्र
कन्यासे प्रबोधः स्वामिकार्तिकं प्रतिमूलतः तीयेन ब्रह्मदिशाशिखामतः अघोर वि
ग्रहो भूत्वा सकलीकृतविग्रहः सर्वज्ञा सकलं ध्यात्वा सर्वकर्माणि कारयेत् कालाग्नि
कोटिसदृशं सकमपिनाचपयेत् मूलं कपालपाशांकुशं चैव शशासनं खड्गं च
तकं खड्गं महाशूलं मनुक्रमान् वक्षेहस्तस्थवरदो नीलकुण्डो दिगंबरः पंचतत्त्वात्मा
नपोत्सर्ध्वंदष्ट्रः प्रभुः दंष्ट्राकरालवदनो रौद्रदृष्टिर्भयंकरः हुंहुंकारमहाशब्द
शब्दिताखिलदिङ्मुखः त्रिनेत्रो नागपाशेन सबद्धमुकुटः स्वयं सर्वाभरणसंपन्नः
प्रेतभस्मावगुंठितः भूतैः प्रेतैः पिशाचैश्च डाकिनीभिश्च राक्षसैः संवृतो गजचर्मणा
चितं वै सर्पभूषितं वृश्चिकाभरणं देवं नीलनीरदनिःस्वनं नीलांजनाद्रिसंकाशं सिं
हचर्मोत्तरीयकं ध्यायेद्देवमघोरं घोरघोरतरं सदाशिवं षट्त्रिंशद्भिः सहाग्राभिः प्राणाया
मेन संयुतः महामुद्रासमायुक्तः सर्वकर्माणि कारयेत् सिद्धमंत्रा द्विनामो वा प्रेतस्था
नेय यथाविधि स्थापयेन्मध्यदेशं तु पंक्तीयामं च वारुणी कौबेर्यां विधिवत्कृता होमः
कुंडानि शास्त्रतः आचार्यो मध्यकुंडे तु साधकाश्च दशाशापि परिलीयविलोमेन एवं

पिनां तंत्रवत्त्मर्ह सिस्ववत तथा चाविदितं नास्ति लोके कंचैरिकं तथा श्रौतस्मार्तं
महाभागरोमहर्षण सुव्रत सूत उवाच शृणु भूसुरा ये नो रहस्यं परमं सुव्रताः नि
गूढो यो वर्शिद्धेन शुक्रेणात्तपसेजसा तस्य प्रसादात् देवेशो हि रहस्यमान्तः प्रतापवान्
त्रैलोक्यमखिलं जित्वा सदेवासुरमानव इन्द्राय गुप्तं गणपंचाथ कं वा हविक्रमः रराज
लोके देवेन वृत्राहहन्निसूदितः स्त्रीवाधावा लवा धान्वगवा नापि विशेषतः कुर्वतं ना
स्तिवै दोषो मार्गेणानेन सुव्रताः पापिनानेन यद्दृष्टं पराजितास्त्रानुद्धेन नाकोरे श्वरोदे
वानिश्चलो विशुद्धहत्तः सर्वत्सरवा सहस्रस्वानेवा सहस्राणि पातितः तस्माद्योर
स्तिर्यंघिद्विजवाधानकारयेत स्त्रीणमपि विशेषेण नवानां गवामपि शस्त्राद्युहत
मगोप्पमतिशंसंवदामिवः आननापिनमुद्दिश्य कर्तव्यं ब्रिजसत्तमाः श्राम्यणेप्योत
कर्तव्यं स्वराष्ट्रशस्याद्युतः शतीवडुर्जं येषाहे सर्वसेम्नानिसूदिते प्रथमं गुह्य संप्र
सेक्रियाद्विपमंत्रपः प्रगुणेनेव कर्तव्यः सगुणेन न कारयेत् कृत्ज्ञमाडुणमदेहा
निग्रहः सप्तजापने लक्षमात्रं प्रमानजप्पाग्राह्यं रोग्येवरुपिणा दशांशं विधिवत्तुता
तिलैनदिद्विजसत्तमाः संप्रजपलक्ष्मणेहेनसितेन विधिपूर्वकं बाणलिंगेथवा वह्ना
दक्षिणामूर्तिमाश्रितः सिद्धमंत्रोमध्यानान्नास्ति दृष्टादृष्टोदयः प्रभात् सिद्धमंत्रः

लिं॰
मा॰ पु॰
१८४

स्यंचिपुरांतकमीश्वरं त्रिकूटं गिरिगामाद्यं सर्वदेवनमस्कृतं मध्यमेश्वरमित्युक्तं
त्रिषुलोकेषुविश्रुतं अमरेश्वरंचवरदंदेवैः सर्वैःप्रतिष्ठितं गोकर्णेश्वरमीशानंत
थैवेश्वरमद्भुतं कर्मेश्वरंचाविमुक्तंकाशीर्थंब्रह्मणाकृतं श्रीमहेशिवरंचैवसदा॰
वासेसमाश्रये प्रजेननिर्मितंदिव्यंस्वात्वारजविलंशुभं तत्रैवपातकान्तकीन्मु॰
ख्मेनेचवित्तेश्वरे तत्रशृंगाटकाकामंगुगणाधेनानिर्मितं वल्लमुच्यते शृंगाटके
श्वरंनामप्रसादेस्थानप्रतिष्ठितं मल्लिकार्जुनकंचैवसमवाससिद्धंशुभे रत्नेश्वरंच
पर्यायेरजतास्त्रप्रतिष्ठितं गजेश्वरंचवेश्यांतकपोतेश्वरमव्ययं वृंदाटीश्वरंमहाती
र्थं रुद्रकोटिगणैःश्रुत सवितंदेविपश्यायं सर्वस्मादधिकंशुभं हिरेवकुलसंतंच
ब्रह्मणादर्शितोशुभे उन्नतेनिकुलाचैवस्थापितंशैलजे महाश्मशानलिंगंच॰
मयापूर्वंप्रतिष्ठितं पश्चिमेपार्वतीपश्यत्रैलोक्येसमजेश्वरं अभ्रंतथाकनकस्य
नूपुरस्नानमुनिभिःसह रसकानकहेतिघटलशहमितिस्मृतं तत्रापितीर्थं
तीर्थंद्रेसखोमालिंगंचपश्यमेकदंभेश्वरमेतद्दिस्कंदेनैवप्रतिष्ठितं गोमंडलेश्वरं
चैवनंदाद्यैःसुप्रतिष्ठितं देवैःसर्वैस्तुशक्राद्यैःस्थापितानिवरानने श्रीमहेवद्रू
दशंतेस्थानानीमानिपश्यवै अथहाबप्रदेशेवितत्वहारेविपातिते तयाहितायज

४१

८

लिं॰
ग॰७॰
१

स्राणि कालः कलियुगस्य तु एवं चतुर्युगः कालः ऋते संध्यांशकात्स्मृतः नियुतान्येव षट्
त्रिंशन्निरंशानि तानि वै चत्वारिंशत्तथा त्रीणि नियुतानीह संख्यया विंशतिश्च सहस्राणि
स संध्यांशश्चतुर्विभाव्यते एवं चतुर्युगाख्यानां साधिका ह्येकसप्ततिः कृतत्रेतादियुक्तानां मनो
रन्तरमुच्यते मन्वन्तरस्य संख्या च वर्षाग्रेण द्विजोत्तमाः त्रिंशत्कोट्यस्तु वर्षाणां मानुषेण हि
जोत्तमाः सप्तषष्टिस्तथान्यानि नियुतान्यधिकानि तु विंशतिश्च सहस्राणि कालोऽयं साधिकं
विना मन्वन्तरस्य संख्यैषा त्रिंशत्कोटीति तद्द्विजाः चतुर्युगस्य तु तथा वर्षसंख्या प्रकी
र्तिता चतुर्युगसहस्रं वै कल्पमेकं तु द्विजोत्तमाः निशान्ते सृजते लोकान्नश्यन्ते निशि
जन्तवः तत्र वैमानिकानां तु सप्तविंशतिकोटयः मन्वन्तरेषु संख्याताः सान्तरेषु यथा
तथा त्रीणि कोटिशतान्यासन्कोट्यो द्विनवतिस्तथा कल्पे तीते चतुर्दश सहस्राणि तु सं
प्रति पुनस्तथा हि साहस्रं सर्वं चैव समासतः कल्पावसानिकान्स्थानि प्रलये समुपस्थि
ते महर्लोकात्ययात्ते जनलोकं जनास्ततः कोटीनां द्वे सहस्रे तु अष्टौ कोटिशतानि च
त्रिषष्टिश्च तथा कोट्यो नियुतानि च सप्ततिः कल्पार्द्धसंख्या दिव्या वै कल्पमेवं तु कल्पयेत्
कल्पानां वै सहस्रं तु वर्षमेकमजस्य तु वर्षाणामष्टसाहस्रं ब्राह्मं वै ब्रह्मणो युगं सवनं यु
गसाहस्रं सर्वदेवोद्भवस्य तु सवनानां सहस्रं तु त्रिगुणं त्रिवृतं तथा ब्रह्मणस्तु तथा

ह्नोदगयनं रात्रिः स्याद्दक्षिणायनं एते रात्र्यहनी दिव्ये प्रसंख्याते विशेषतः त्रिंशद्यानि तु वर्षा
णि दिव्यो मासस्तु स स्मृतः मानुषं तु शतं विद्धि दिव्या मासास्त्रयस्तु ते दश चैव तथाहानि दि
व्यो ह्येष विधिः स्मृतः त्रीणि वर्षशतान्येव षष्टिर्वर्षाणि यानि तु दिव्यः संवत्सरो ह्येष मानुषे
ण प्रकीर्तितः त्रीणि वर्षसहस्राणि मानुषाणि प्रमाणतः त्रिंशद्यानि तु वर्षाणि मतः सप्त
र्षिवत्सरः नवयानि सहस्राणि वर्षाणां मानुषाणि तु अन्यानि नवतिश्चैव ध्रौवः संवत्सरः स्मृ
तः षट्त्रिंशत्तु सहस्राणि वर्षाणां मानुषाणि तु षष्ठानि नवतिश्चैव प्रोक्तमेतन्महर्षि
भिः वर्षाणां तु शतं ज्ञेयं दिव्यो ह्येष विधिः स्मृतः त्रीण्येव नियुतान्याहुर्वर्षाणां मानुषा
णि च षष्टिश्चैव सहस्राणि संख्यातानीह संख्यया दिव्यं वर्षसहस्रं तु प्राहुः संख्याविदो
जनाः दिव्येनैव प्रमाणेन युगसंख्याप्रकल्पनं पूर्वं कृतयुगं नाम ततस्त्रेताविधीय
ते द्वापरश्च कलिश्चैव युगान्येतानि सर्वतः अत्र संवत्सरा दृष्टा मानुषाणां प्रमाणतः कृ
तस्याद्यस्य विप्रेंद्रा दिव्यमानेन कीर्तितं सहस्राणि शतान्यास्ते चतुर्दश च संख्यया चत्वारिं
शत्सहस्राणि तथान्यानि कृतं युगं तथा दश सहस्राणां वर्षाणां शत संख्यया अशीतिश्च
सहस्राणि कालस्त्रेतायुगस्य सः सप्तैव नियुतान्याहुर्वर्षाणां मानुषाणि वै विंशतिश्च
सहस्राणि कालः स द्वापरस्य तु तथा शतसहस्राणि वर्षाणां त्रीणि संख्यया षष्टिश्चैव सह

44

बासवेदिकं सर्वरत्नमयं वापि तत्तोणिकं परिकल्पयेत् हेमांतिकं तदा देवं श्रीपर्णेनैव पूजयेत् सर्वमासेषु
कमलं हैममेकमथापि वा राजतं कमलं वापि कुर्याद्धैमस्य कर्णिकं राजतस्याप्यभावे तु ताम्रलोहेन की
र्त्तयेत् शैलं वा दारुजं वापि बिल्वपत्रैः समर्चयेत् सहस्रकमलालाभात् तदर्द्धेनापि पूजयेत् तदर्द्धे
र्द्धेन वा रुद्रमष्टोत्तरमथापि वा बिल्वहस्तोस्थिता लक्ष्मीर्देवी लक्षणसंयुता नीलोत्पलं चोत्पलं
वा कमलं च विशेषतः नीलोत्पले विकासात्तु उत्पले षण्मुखः प्रभुः पद्माश्रितो महादेवः सर्वदेव
पतिः शिवः तस्मात्सर्वप्रयत्नेन तु श्रीपत्रं यजेद्बुधः नीलोत्पलं चोत्पलं च कमलं च विशेषतः स
र्ववश्यकरं नीलं शिवे सर्वार्थसिद्धिदं कृष्णागुरुसमुद्भूतं सर्वपापनिकृंतनं गुग्गुलप्रभृतीनां तु धू
पानि विनिवेदयेत् सर्वरोगक्षयकरं चंदनं सर्वसिद्धिदं सौगंधिकं तथा धूपं सर्वकामार्थसाधकं
श्वेतागरुद्रवं चैव तथा कृष्णागुरुद्रवं सौम्यसितासमुद्भूतं साक्षान्निर्वाणसिद्धिदं श्वेतार्ककुसुमे
साक्षाच्चतुर्वक्त्रः प्रजापतिः कर्णिकारस्य कुसुमे मेधा साक्षाद्व्यवस्थिता करवीरे गणाध्यक्षो बके नारा
यणः स्वयं सुगंधेषु सर्वेषु कुसुमेषु नगात्मजा तस्माद्देवैर्यथालब्धैः पुष्पधूपादिभिः सह
पूजयेद्देवदेवेशं भक्त्या वित्तानुसारतः निवेदयेत्ततो भक्त्या पायसं च महाचरुं सघृतं सोपदंशं च
सर्वद्रव्यसमन्वितं मुद्गान्नं सोपि मुद्गान्नमाढकं चार्द्धयामकं चाम्रं तालपर्णं वा तस्माद्भक्त्या
निवेदयेत् उपहार्याणि पुष्पाणि न्याय्येनैवार्जितानि वा नानाविधानि द्रव्याणि प्रातिनान्यंभसा

सर्वव्यापिहरं चैव सर्वज्वरविनाशनं देवैरनुष्ठितं पूर्वं ब्रह्मणा विष्णुना तथा कृत्वा कनीयसं लिंगं स्नाप्य
चंदनवारिणा चैत्रमासादि विप्रेंद्राः शिवलिंगव्रतं चरेत् कृत्वा हैमं सुवर्णपद्मं कर्णिकाकेसरान्वितं नव
रत्नैश्चितं चैव चाष्टपत्रं यथाविधि कर्णिकायां न्यसेल्लिंगं स्फाटिकं पीठसंयुतं तत्र भक्त्या यथाशक्त्या
अर्चयेद्बिल्वपत्रकैः सितैः सहस्राक्कमलैर्नीलोत्पलैरपि पत्रैरन्यैर्यथालाभं गायत्र्यां श
सस्तवनाः संपूज्यैवं चरणं यावद्धूपैर्दीपैश्च मंगलैः नीराजनाद्यैश्चान्यैश्च लिंगमूर्तिमहेश्वरं अ
गुरुं दत्वा निवेदयाद्घोरेण हि द्विजोत्तमाः पश्चिमं सद्यमंत्रेण लिंग्यां चैव मनःशिला उत्तरे वामदेवेन च
दनं चैव दापयेत् पुरुषाख्यं वै मुनिश्रेष्ठा हरिनालं च पूर्वतः शिलागुरुं च वै विप्रा तथा हृस्माग्रजं
वै तथागुग्गुलं धूपं च सौगंधिकमनुत्तमं सितयानाम धूपं च दद्याद्देवाय भक्तितः महाचरुं निवेद्य
स्यादाढकानां तथापि वा एतद्वः कथितं सर्वं शिवलिंगमहाव्रतं सर्वमासेषु सामान्यं विशेषेणापि
कीर्त्यते चैत्रे वैशाखवज्रं तु ज्येष्ठे हैमारकतं शुभं आषाढे मौक्तिकं लिंगं श्रावणे नीललोहितं मासे
भाद्रपदे लिंगं पुष्परागमयं शुभं आश्विने चैव विप्रेंद्रा गोमेदकमयं शुभं प्रवालकं च कार्त्तिक्यां तथा
वै मार्गशीर्षके वैडूर्यनिर्मितं लिंगं पौषे वै पुष्परागकं माघे च सूर्यकांतेन चंद्रकांतेन फाल्गुने सर्व
मासेषु कमलं हैममेकं विधीयते अलाभे राजतेनापि कमलं केवलं भवेत् रत्नानामप्यला
भे तु हैमं वा राजतेन वा रजतस्याप्यभावेन ताम्रलोहेन कीर्तयेत् शैलं वा दारुजं वापि मृण्मयं

48

दद्यात् कंबलं चापि शुद्धान्नमाढकं तंडुलं पचेत् कृत्वा प्रदक्षिणां तेन मन्त्रेण ताम्रकुंभं तु
स्नात्वा च देवमीशानं पुनः संपूज्य शंकरं ईशानं तत्पुरुषाघोरं वामदेवं सद्योजातं
जपेत् स्नात्वा पंचभिः संपूज्य शिवं अनेन विधिना देवः प्रसीदति महेश्वरः वृत्तपञ्चादि
घैरुपपन्नं शिवार्चनं इत्युक्तं कुरुते देहे देवानं ब्रह्म संस्थं पशुपाशविमोक्षार्थं दर्शयामा
स महेश्वरः प्रशाङ्करं तु यदङ्गं पशुत्वं परिभाषितं शांकेनाशु च यंतत्र पशुत्वं प्रति सुव्रताः
व्रतं पाशुपतं प्रोक्तं भवेन परिभाषितं सर्वं प्रयाति वै मर्त्यो ब्रह्मलोकं न संशयः श्रुत्वा तु
मोदयेच्चापि स याति परमां गतिं यो दद्यात् घृतदीपं च सकलं लिंगस्य चाग्रतः स तां गतिमा
वाप्नोति स्वाश्रमैर्दुर्लभां स्थिरां दीपवृक्षं पार्थिवं च दारवं वा शिवालये दत्वा कुलशतं साग्रं
शिवलोके महीयते आयसं ताम्रजं वापि रौप्यं सौवर्णिकं तथा शिवाय दीपं यो दद्यात् विधि
ना वापि भक्तितः सूर्यायुतसमैः श्लक्ष्णैः यानैः शिवपुरं व्रजेत् कार्त्तिके मासि यो दद्यात्
घृतदीपं शिवाग्रतः संपूज्यमानं वा पश्येत् विधिना परमेश्वरं स याति ब्रह्मणो लोकं श्रद्धया
मुनिसत्तमाः आवाहनं च सांनिध्यं स्थापनं पूजनं तथा संप्रोक्तं रुद्रगायत्र्या आसनं प्रण
वेन वै पंचभिः स्नपनं प्रोक्तं रुद्राध्यायेन विशेषतः एवं संपूजयेन्नित्यं देवदेवमुमापतिं
ब्रह्माणं दक्षिणे तस्य प्रणवेन समर्चयेत् उत्तरे देवदेवेशं विष्णुं सनातनं वह्नौ हुते

श्रद्धया हरणः पूज्यः सर्वभावप्रवरः सर्वसंगात्रापि संपूज्य भक्तियुक्तैर्द्विजैः भावानुरूपोप
ढ़ो भगवानिति कीर्तितः उच्छिष्टः पूजयन्याति पिशाचत्वं द्विजाधमः संक्रुद्धो राक्षसस्त्वा
नं मानुषान्मूढधीर्द्विजाः अभक्तानभक्तः संपूज्य यातिभावं सशोभने गानशीलस्तु गांधर्वं
नृत्यशीलस्तथैव च ख्यातिशीलस्तथा चांद्रं स्त्रीषु सक्तो नराधमः तदर्थं पूजयेद्रुद्रं सोम
सस्थानमवाप्नुयात् गायत्र्यात्मसमभ्यर्च्य प्राजापत्यमवाप्नुयात् अंशांहि प्रणवेनैव वैष्णा
वं चाभिनं यच श्रद्धया च सकृद्देवं समभ्यर्च्य महेश्वरं रुद्रलोकमवाप्नोति तेन सार्द्धं स
मोदते संस्थाप्य च स्वभे लिंगममराह्वरवंदितं अद्भिः प्रक्षाल्य तत्पीठं देवमावाह्य भक्ति
तः दृष्ट्वा देवं यथान्यायं अर्घ्यपुष्पं च शंकरं कल्पिते चासने स्थाप्य पूर्वमासानमये शुभे वेरा
गैश्वर्यसंपन्ने सर्वलोकसमन्विते ओंकारं पुनर्ममध्येन सोमसूर्याग्निसंभवे पाद्यमाचम
नं चार्घं दत्वा रुद्राय शंभवे स्नापयेद्दिव्यतोयैश्च घृतेन पयसा तथा दध्ना च स्नापयेद्रुद्रं
शोधयेच्च यथाविधि ततः शुद्धांबुना स्नाप्य चंदनाद्यैश्च पूजयेत् रोचनाद्यैश्च संपूज्य दि
व्यैः पुष्पैश्च पूजयेत् विल्वपत्रैरखंडैश्च पद्मैर्नानाविधैस्तथा नीलोत्पलैश्च राजार्कैर्न
द्यावर्तैश्च मल्लिकैः चंपकैर्जातिपुष्पैश्च वकुलैः करवीरजैः शमीपुष्पैर्बृहत्पुष्पैरुन्म
त्तागस्त्यजैरपि अपामार्गकदंबैश्च भूषणैरपि शोभनैः दत्वा पंचविधं धूपं पायसं च निवे